

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલિકેશન નં. ૮૫૪૬/૨૦૧૭

વિથ

સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલિકેશન નં. ૮૫૪૭/૨૦૧૭

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ સુશ્રી બેલા એમ. ત્રિવેદી

સહી/-

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના રીપોર્ટર્સને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી છે?	હા
૨	રીપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	હા
૩	શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	હા

૪	શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલ કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સમાયેલ છે?	હા
---	--	----

=====

અરણીટીંબા સેવા સહકારી મંડળી લિમિટેડ....અરજદાર(ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને ર....સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ તરફથી શ્રી દક્ષય ડી. પટેલ, એડવોકેટ

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ તરફથી સુશ્રી માલતી ભરત રાવ, એડવોકેટ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ - ૩ તરફથી શ્રી પી.કે. જાની, એડિશનલ એડવોકેટ જનરલ

વિથ શ્રી વેણુગોપાલ પટેલ, એજીપી

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ – ૨ માટે ડાયરેક્ટ સર્વિસ દ્વારા નોટિસ બજાવાયેલ

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ સુશ્રી બેલા એમ. ત્રિવેદી

તારીખ : ૨૫/૦૭/૨૦૧૭

સંયુક્ત સીએવી ચુકાદો

૧. કાયદા અને હકીકતોના સમાન પ્રશ્નો સમાવતી બંને પિટિશનોની એકસાથે સુનાવણી કરવામાં આવી હતી અને આ સંયુક્ત ચુકાદા દ્વારા તેનો નિર્ણય કરવામાં આવી રહ્યો છે.

૨. બંને સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશન નં. ૮૫૪૬ અને ૮૫૪૭/૨૦૧૭ ની અરજદાર શ્રી અરણીટીંબા સેવા સહકારી મંડળી લિમિટેડ, ગુજરાત સહકારી મંડળી અધિનિયમ, ૧૯૬૧ (ત્યારબાદ “સદર અધિનિયમ” તરીકે સંદર્ભિત) હેઠળ નોંધાયેલી મંડળી છે, જે વાંકાનેર તાલુકા સહકારી વેચાણ સંઘ લિમિટેડ (ત્યારબાદ “સંઘ” તરીકે સંદર્ભિત) સાથે તેમજ વાંકાનેર તાલુકા સહકારી પ્રોસેસિંગ સોસાયટી લિમિટેડ (ત્યારબાદ “પ્રોસેસિંગ સોસાયટી” તરીકે સંદર્ભિત) સાથે સંલગ્ન છે, જે બંને સદર અધિનિયમની કલમ ૭૪સી મુજબ નિર્દિષ્ટ મંડળીઓ છે.

૩. બંને પિટિશનોમાં અરજદાર મંડળીએ ગુજરાત નિર્દિષ્ટ સહકારી મંડળી સમિતિઓની ચૂંટણી નિયમો, ૧૯૮૨ (ત્યારબાદ “સદર નિયમો” તરીકે સંદર્ભિત) ના નિયમ ૩એ(૯) હેઠળ મળેલી સત્તાઓની રૂએ સદર બંને નિર્દિષ્ટ મંડળીઓના મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કરતાં ડેપ્યુટી કલેક્ટર, વાંકાનેર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા તારીખ ૧૨.૪.૨૦૧૭ ના હુકમોને પડકાર્યા છે.

૪. બંને પિટિશનોની હકીકતલક્ષી બાબતો નીચે મુજબ જણાવી શકાય:-

૪.૧ જ્યાં સુધી એસસીએ નં. ૮૫૪૬/૨૦૧૭ નો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી અન્ય બાબતોની સાથે સાથે એવો દાવો અને આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે સદર નિયમોમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ હેઠળ તારીખ ૩૧.૮.૨૦૧૩ ના રોજ સંઘની વ્યવસ્થાપક સમિતિની ચૂંટણી યોજાઈ હતી અને સદર સમિતિની મુદત તારીખ ૩૧.૮.૨૦૧૬ ના રોજ પૂર્ણ થઈ ગઈ હતી. તારીખ ૪.૧.૨૦૧૬ ના રોજ સંઘને જિલ્લા રજિસ્ટ્રાર, મોરબી તરફથી એક પત્ર મળ્યો હતો જેમાં તેની સંલગ્ન મંડળીઓની મતદાર યાદી રજૂ કરવા જણાવવામાં આવ્યું હતું. સંઘે તારીખ ૬.૫.૨૦૧૬ ના પત્ર દ્વારા જિલ્લા રજિસ્ટ્રાર અને કલેક્ટરને વિગતો/દરખાસ્ત મોકલી આપી હતી. જિલ્લા રજિસ્ટ્રારે તારીખ ૧૧.૫.૨૦૧૬ ના પત્ર દ્વારા સંઘને તેમાં દર્શાવેલી કેટલીક ક્ષતિઓની પૂર્તતા કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. ફરીથી તારીખ ૧૭.૫.૨૦૧૬ ના પત્ર દ્વારા જિલ્લા રજિસ્ટ્રારે સંઘને હાઈકોર્ટ અને સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્દેશો મુજબ તેના મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો. અરજદાર મંડળીના જણાવ્યા અનુસાર, સંઘની વ્યવસ્થાપક સમિતિએ તારીખ ૨૫.૫.૨૦૧૬ ના રોજ યોજાયેલી બેઠકમાં પસાર કરાયેલા ઠરાવ (પરિશિષ્ટ-ઈ) મુજબ તેના મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કર્યું હતું અને તારીખ ૩૧.૫.૨૦૧૬ ના પત્ર દ્વારા જિલ્લા રજિસ્ટ્રારને મોકલી આપ્યું હતું – (પરિશિષ્ટ-એફ).

૪.૨ તારીખ ૭.૬.૨૦૧૬ ના રોજ, જિલ્લા રજિસ્ટ્રાર, મોરબીએ સદર અધિનિયમ અને સદર નિયમોમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ મુજબ સંઘની ચૂંટણી યોજવા માટે કલેક્ટર, મોરબીને પત્ર લખ્યો હતો. એડિશનલ કલેક્ટર, મોરબીએ તારીખ ૧૪.૬.૨૦૧૬ ના પત્ર દ્વારા પ્રાંત અધિકારી, વાંકાનેર તાલુકાને સદર અધિનિયમ અને નિયમોમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ મુજબ તેમજ હાઈકોર્ટ અને સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલી માર્ગદર્શિકાઓ ધ્યાનમાં રાખીને સંઘની ચૂંટણીની કાર્યવાહી હાથ ધરવા અધિકૃત કર્યા હતા. ત્યારપછી એવું જણાય છે કે જિલ્લા રજિસ્ટ્રાર દ્વારા તારીખ ૨૭.૮.૨૦૧૬ ના રોજ સદર અધિનિયમની કલમ ૭૪ડી માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ હેઠળ સંઘમાં કસ્ટોડિયન નિમવાની દરખાસ્ત કરતો હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. સંઘે આ અદાલત સમક્ષ એસસીએ નં. ૧૬૮૩૯/૨૦૧૬ દાખલ કરીને સદર તારીખ ૨૭.૮.૨૦૧૬ ના હુકમને પડકાર્યો હતો. વિદ્વાન એડિશનલ એડવોકેટ જનરલે એવી મતલબનું નિવેદન આપતાં કે સદર તારીખ ૨૭.૮.૨૦૧૬ નો હુકમ/પત્રવ્યવહાર પાછો ખેંચી લેવામાં આવશે અને નવો યોગ્ય પત્રવ્યવહાર/હુકમ પસાર કરવામાં આવશે, આ અદાલત દ્વારા સદર પિટિશનનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો હતો.

૪.૩ એવું જણાય છે કે ત્યારપછી સંઘ, જિલ્લા રજિસ્ટ્રાર અને પ્રાંત અધિકારી વચ્ચે અમુક પત્રવ્યવહાર થયો હતો, જેમાં પ્રાંત અધિકારીએ સંઘને સ્પષ્ટતા કરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો કે શું મતવિસ્તારોનું સીમાંકન હાઈકોર્ટ દ્વારા જારી કરાયેલ માર્ગદર્શિકા મુજબ કરવામાં આવ્યું હતું કે કેમ અને સંઘે તેના પેટા-

કાયદાઓમાં સુધારો કર્યો હતો કે નહીં. સંઘે પ્રાંત અધિકારીને જવાબ આપ્યો હતો કે સીમાંકન હાઈકોર્ટની માર્ગદર્શિકા મુજબ અને તારીખ ૨૫.૫.૨૦૧૬ ના રોજ યોજાયેલી બેઠકમાં વ્યવસ્થાપક સમિતિ દ્વારા લેવાયેલા નિર્ણય મુજબ કરવામાં આવ્યું હતું, અને પેટા-કાયદાઓમાં પણ સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો. જિલ્લા રજિસ્ટ્રારે ત્યારપછી તારીખ ૨૫.૧.૨૦૧૭ ના પત્ર દ્વારા સંઘને મતવિસ્તારોના સીમાંકન માટે જરૂરી કાર્યવાહી કર્યા પછી, સદર નિયમોના નિયમ ૩એ ના પેટા-નિયમો (૧) થી (૭) માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈ મુજબ ચૂંટણી માટે નવી દરખાસ્ત કરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો. સંઘે ત્યારપછી તારીખ ૨૭.૨.૨૦૧૭ ના પત્રમાં જિલ્લા રજિસ્ટ્રારને એવી રજૂઆત કરીને ચૂંટણી યોજવા વિનંતી કરી હતી કે સંઘે સદર નિયમોના નિયમ ૩એ ના પેટા-નિયમો (૧) થી (૭) મુજબ જરૂરી કાર્યવાહી કરી લીધી છે.

૪.૪ અરજદારના જણાવ્યા અનુસાર, સંઘે જિલ્લા રજિસ્ટ્રારને સંબોધેલા તારીખ ૨૩.૨.૨૦૧૭ ના પત્ર મુજબ મતદાર યાદી પણ પ્રસિદ્ધ કરી હતી. જોકે, જિલ્લા રજિસ્ટ્રારે તારીખ ૨.૩.૨૦૧૭ ના રોજ કારણદર્શક નોટિસ પાઠવીને સંઘને પૂછપરછ કરી હતી કે સદર નિયમોના નિયમ ૩એ ના પેટા-નિયમો (૧) થી (૭) મુજબ કાર્યવાહી હાથ ન ધરી હોવાથી શા માટે કસ્ટોડિયનની નિમણૂક ન કરવી. સંઘે તારીખ ૧૦.૩.૨૦૧૭ ના રોજ જવાબ રજૂ કર્યો હોવા છતાં, જિલ્લા રજિસ્ટ્રારે સંઘમાં કસ્ટોડિયનની નિમણૂક કરી દીધી. ફરીથી પ્રતાપગઢ સેવા સહકારી મંડળી લિમિટેડ દ્વારા એસસીએ નં. ૫૬૪૬/૨૦૧૭ દાખલ કરીને સદર હુકમને

પડકારવામાં આવ્યો હતો. વિદ્વાન એડિશનલ એડવોકેટ જનરલે એવું નિવેદન આપતાં કે સામાવાળા તારીખ ૩૦.૬.૨૦૧૭ ના રોજ કે તે પહેલાં સમગ્ર પ્રક્રિયા પૂર્ણ થાય તે રીતે નિયમો અનુસાર સંઘની ચૂંટણી યોજાય તે જોવા જરૂરી પ્રયાસ કરશે, આ અદાલતે તારીખ ૨૩.૩.૨૦૧૭ ના રોજ સદર પિટિશનનો નિકાલ કર્યો હતો. સદર હુકમમાં અદાલતે નિર્દેશ આપ્યો હતો કે સદર હેતુ માટે, ડેપ્યુટી કલેક્ટર રાજકોટ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોઓપરેટિવ બેંક લિમિટેડ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય, એઆઈઆર ૨૦૧૫ એસસી ૪૮૯ માં નોંધાયેલ કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલી માર્ગદર્શિકા મુજબ મતવિસ્તારોના સીમાંકનની ક્વાયત હાથ ધરશે – (પરિશિષ્ટ-એસ).

૪.૫ ડેપ્યુટી કલેક્ટરે ત્યારપછી સંઘના મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કરતા હુકમ સાથે સંઘને તારીખ ૧૨.૪.૨૦૧૭ નો પત્ર લખ્યો હતો, અને સદર મતવિસ્તારો મુજબ જિલ્લા રજિસ્ટ્રાર મારફતે કામચલાઉ મતદાર ચાટી તૈયાર કરીને મોકલવા સંઘને નિર્દેશ આપ્યો હતો. પરિશિષ્ટ-ટી પર રજૂ કરાયેલ તારીખ ૧૨.૪.૨૦૧૭ ના હુકમ સાથેનો સદર પત્ર હાલની પિટિશનમાં પડકાર હેઠળ છે. એવું જણાય છે કે પિટિશનોના લંબિત રહેવા દરમિયાન, સંઘના મતદારો હોવાનો દાવો કરતી કેટલીક વ્યક્તિઓએ મતવિસ્તારોના સીમાંકન સામે ડેપ્યુટી કલેક્ટર સમક્ષ વાંધા અરજી રજૂ કરી હતી, જોકે, ડેપ્યુટી કલેક્ટરે તારીખ ૩.૫.૨૦૧૭ ના હુકમ દ્વારા સદર વાંધાઓ ફગાવી દીધા હતા (પરિશિષ્ટ-વાય). અરજદાર દ્વારા હાલની

પિટિશનમાં સુધારો કરીને સદર તારીખ ૩.૫.૨૦૧૭ ના હુકમને પણ પડકારવામાં આવ્યો છે.

૫. જ્યાં સુધી સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશન નં. ૮૫૪૭/૨૦૧૭ નો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી અરજદાર મંડળીએ નીચે મુજબ આક્ષેપ અને રજૂઆત કરી છે:-

૫.૧ અરજદાર મંડળી પ્રોસેસિંગ સોસાયટી સાથે સંલગ્ન છે. પ્રોસેસિંગ સોસાયટીની વ્યવસ્થાપક સમિતિની ચૂંટણી તારીખ ૩૧.૮.૨૦૧૩ ના રોજ યોજાઈ હતી અને સદર સમિતિની મુદત તારીખ ૩૧.૮.૨૦૧૬ ના રોજ પૂર્ણ થઈ ગઈ હતી. તારીખ ૩૦.૪.૨૦૧૬ ના રોજ પ્રોસેસિંગ સોસાયટીને જિલ્લા રજિસ્ટ્રાર, મોરબી તરફથી પત્ર મળ્યો હતો જેમાં તેની સંલગ્ન મંડળીઓની મતદાર યાદી રજૂ કરવા મંડળીને જણાવવામાં આવ્યું હતું. તેથી, પ્રોસેસિંગ સોસાયટીએ તારીખ ૧.૬.૨૦૧૬ ના પત્ર મુજબ વિગતો મોકલી આપી હતી. જિલ્લા રજિસ્ટ્રાર, મોરબીએ કલેક્ટર, મોરબીને સદર અધિનિયમ અને નિયમોમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ મુજબ પ્રોસેસિંગ સોસાયટીની ચૂંટણી યોજવા વિનંતી કરી હતી. કલેક્ટરે પ્રાંત અધિકારી, વાંકાનેરને સદર અધિનિયમ અને નિયમો મુજબ પ્રોસેસિંગ સોસાયટીની ચૂંટણી યોજવા અધિકૃત કર્યા હતા.

૫.૨ તારીખ ૨૭.૮.૨૦૧૬ ના રોજ, જિલ્લા રજિસ્ટ્રારે સદર અધિનિયમની કલમ ૭૪ડી માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ મુજબ પ્રોસેસિંગ સોસાયટીમાં કસ્ટોડિયન નિમવાની દરખાસ્ત કરતો હુકમ પસાર કર્યો હતો. પ્રોસેસિંગ સોસાયટી દ્વારા એસસીએ નં. ૧૬૮૪૦/૨૦૧૬ દાખલ કરીને સદર હુકમને પડકારવામાં આવ્યો

હતો. વિદ્વાન એડિશનલ એડવોકેટ જનરલે એવું નિવેદન આપતાં કે સદર તારીખ ૨૭.૯.૨૦૧૬ નો વાદગ્રસ્ત હુકમ પાછો ખેંચી લેવામાં આવશે અને યોગ્ય નવા હુકમો પસાર કરવામાં આવશે, તારીખ ૩.૧૦.૨૦૧૬ ના હુકમ દ્વારા સદર પિટિશનનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો હતો.

૫.૩ એવું જણાય છે કે ત્યારપછી પ્રાંત અધિકારી, જિલ્લા રજિસ્ટ્રાર અને પ્રોસેસિંગ સોસાયટી વચ્ચે પત્રવ્યવહાર થયો હતો, જેમાં પ્રાંત અધિકારીએ તારીખ ૧૩.૧૦.૨૦૧૬ ના પત્ર દ્વારા પ્રોસેસિંગ સોસાયટી સમક્ષ ખુલાસો માંગ્યો હતો કે શું મતવિસ્તારોનું સીમાંકન હાઈકોર્ટ અને સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલી માર્ગદર્શિકા મુજબ કરવામાં આવ્યું હતું અને સીમાંકન પેટા-કાયદા નં. ૨૮(૧) મુજબ કરવામાં આવ્યું હતું કે કેમ. પ્રોસેસિંગ સોસાયટીએ તારીખ ૧૪.૧૦.૨૦૧૬ ના પત્ર દ્વારા પ્રાંત અધિકારીને જવાબ આપ્યો હતો જેમાં અન્ય બાબતોની સાથે સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી હતી કે હાઈકોર્ટ અને સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદાઓને ધ્યાને લેતાં, મંડળીના તારીખ ૨૬.૫.૨૦૧૬ ના ઠરાવ નં. ૩ મુજબ બાર મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કરવામાં આવ્યું હતું, અને ૨૦૧૩ માં ચૂંટણી વખતે કોઈ સીમાંકન કરવામાં આવ્યું ન હતું, અને તે પ્રથમ વખત કરવામાં આવી રહ્યું હતું.

૫.૪ જિલ્લા રજિસ્ટ્રારે ત્યારપછી સદર અધિનિયમની કલમ ૭૪ડી હેઠળ પ્રોસેસિંગ સોસાયટીમાં કસ્ટોડિયનની નિમણૂક કરવાની દરખાસ્ત કરતી તારીખ ૨.૩.૨૦૧૭ ની કારણદર્શક નોટિસ જારી કરી હોય અને તારીખ ૧૦.૩.૨૦૧૭ ના

હુકમ મુજબ કસ્ટોડિયનની નિમણૂક કરી હોય તેવું જણાય છે. જેતપરડા જૂથ સેવા સહકારી મંડળી લિમિટેડ દ્વારા એસસીએ નં. ૫૬૪૭/૨૦૧૭ દાખલ કરીને સદર હુકમને પડકારવામાં આવ્યો હતો. વિદ્વાન એડિશનલ એડવોકેટ જનરલે એવી મતલબનું નિવેદન આપતાં કે સામાવાળા તારીખ ૩૦.૬.૨૦૧૭ ના રોજ કે તે પહેલાં સમગ્ર પ્રક્રિયા પૂર્ણ થાય તે રીતે સદર નિયમો અનુસાર પ્રોસેસિંગ સોસાયટીની ચૂંટણી યોજાય તે જોવા જરૂરી પ્રયાસ કરશે, તારીખ ૨૩.૩.૨૦૧૭ ના હુકમ દ્વારા સદર એસસીએ નો નિકાલ કરવામાં આવ્યો હતો. અદાલતે એવો નિર્દેશ આપ્યો હતો કે તે હેતુ માટે, ડેપ્યુટી કલેક્ટર રાજકોટ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોઓપરેટિવ બેંક લિ. વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલી માર્ગદર્શિકા મુજબ મતવિસ્તારોના સીમાંકનની કવાયત હાથ ધરશે.

૫.૫ ડેપ્યુટી કલેક્ટર, વાંકાનેરે ત્યારપછી તારીખ ૧૨.૪.૨૦૧૭ ના પત્ર દ્વારા પ્રોસેસિંગ સોસાયટીને બીડાણ કરેલા હુકમ (પરિશિષ્ટ-ક્યૂ) માં કરાયેલા મતવિસ્તારોના સીમાંકન મુજબ કામચલાઉ મતદાર યાદી પ્રસિદ્ધ કરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો. સદર હુકમને અરજદાર દ્વારા હાલની પિટિશનમાં પડકારવામાં આવ્યો છે. પિટિશન લંબિત હોવા દરમિયાન, ડેપ્યુટી કલેક્ટર અને પ્રાંત અધિકારી, વાંકાનેરે તારીખ ૧૮.૪.૨૦૧૭ ના હુકમ દ્વારા કલેક્ટર મતવિસ્તાર નં. ૯ ના સીમાંકનમાં સુધારો કર્યો હતો. અરજદારે અન્યો સાથે મળીને ડેપ્યુટી કલેક્ટર દ્વારા કરવામાં આવેલા મતવિસ્તારોના સીમાંકન સામે વાંધાઓ પણ

ઉઠાવ્યા હતા, જોકે, ડેપ્યુટી કલેક્ટરે તારીખ ૩.૫.૨૦૧૭ ના હુકમ દ્વારા સદર વાંધાઓ નકારી કાઢ્યા હતા (પરિશિષ્ટ-ડબલ્યુ). તેથી, અરજદાર દ્વારા હાલની પિટિશનમાં સુધારો કરીને સદર તારીખ ૩.૫.૨૦૧૭ ના હુકમને પણ પડકારવામાં આવ્યો છે.

૬. બંને પિટિશનોમાં અરજદાર તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન એડવોકેટ શ્રી બી.ટી. રાવે સદર અધિનિયમ અને નિયમોની વિવિધ જોગવાઈઓ અને ખાસ કરીને સદર નિયમોના નિયમ ૩એ પર આધાર રાખતાં રજૂઆત કરી હતી કે જ્યારે સદર મંડળીઓએ સદર અધિનિયમમાં અને સદર નિયમોના નિયમ ૩એ ના નિયમ નં. ૧ થી ૮ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ મુજબ પોતપોતાના મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કર્યું હતું, ત્યારે કલેક્ટર અથવા ડેપ્યુટી કલેક્ટર પાસે સંઘ અને પ્રોસેસિંગ સોસાયટીના મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કરવાની સત્તા ન હતી. શ્રી રાવના જણાવ્યા અનુસાર, બંને નિર્દિષ્ટ મંડળીઓ એટલે કે સંઘ અને પ્રોસેસિંગ સોસાયટીએ સદર નિયમોના નિયમ ૩એ(૮) માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓનું પાલન થાય તે રીતે અને ભૌગોલિક એકરૂપતા અંગે હાઈકોર્ટ અને સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલી માર્ગદર્શિકાને ધ્યાનમાં રાખીને પોતપોતાના પેટા-કાયદાઓમાં પણ સુધારો કર્યો હતો. આ અદાલતની ડિવિઝન બેન્ચના વિવિધ નિર્ણયો પર આધાર રાખતાં, તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે નિયમ ૩એ(૯) હેઠળ કલેક્ટરને આપવામાં આવેલી સત્તા માત્ર ત્યારે જ અમલમાં આવશે જ્યારે નિર્દિષ્ટ મંડળીએ કોઈ ત્રાહિત હેતુ અથવા બદલ્લિ સાથે મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કર્યું હોય, જોકે, હાલના કેસમાં

બંને નિર્દિષ્ટ મંડળીઓએ સદર અધિનિયમ અને નિયમોમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓને અનુરૂપ તેમના પેટા-કાયદાઓમાં સુધારો કર્યા પછી તેમના મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કર્યું હોવાથી, ડેપ્યુટી કલેક્ટર દ્વારા મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કરતાં પસાર કરાયેલા વાદગ્રસ્ત હુકમો કાયદાકીય સત્તા વિનાના હતા અને રદ થવાને પાત્ર છે. તેમણે રાજકોટ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોઓપરેટિવ બેંક લિ. વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા અને તારીખ ૪.૭.૨૦૧૩ ના રોજ નિર્ણિત એસસીએ નં. ૧૨૦૬૭/૨૦૧૨ અને અન્ય બાબતોમાં નરેન્દ્રભાઈ મહીજીભાઈ પટેલ અને અન્ય વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય ના કેસમાં આ અદાલતની ફુલ બેન્ચ દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનો પર પણ આધાર રાખતાં રજૂઆત કરી હતી કે મતદારોનું યોગ્ય પ્રતિનિધિત્વ થાય તે જોવાના હેતુથી મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કરવાનું હોય છે, તેમ છતાં, ડેપ્યુટી કલેક્ટરે તે મુજબ મતવિસ્તારોનું સીમાંકન ન કર્યું હોવાથી વાંધાઓ દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા, જેને ડેપ્યુટી કલેક્ટર દ્વારા મનસ્વી રીતે ફગાવી દેવામાં આવ્યા છે.

૭. તેનાથી વિપરીત, સામાવાળાઓ તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન એડિશનલ એડવોકેટ જનરલ શ્રી પ્રકાશ કે. જાનીએ, જે ચુકાદા પર શ્રી રાવે આધાર રાખ્યો હતો તે જ રાજકોટ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોઓપરેટિવ બેંક લિમિટેડ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણય પર ભારે આધાર રાખતાં રજૂઆત કરી હતી કે સદર નિયમોના નિયમ ૩એ ના પેટા-નિયમ (૯) હેઠળ મતવિસ્તારોના સીમાંકન માટે કલેક્ટરને આપવામાં આવેલી સત્તાઓ સ્વતંત્ર

અને અલગ છે, અને મંડળીના પેટા-કાયદાઓમાં ગમે તે સમાવિષ્ટ હોવા છતાં આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. શ્રી જાનીના જણાવ્યા અનુસાર, સદર સંઘ અને પ્રોસેસિંગ સોસાયટીના પેટા-કાયદાઓમાં કહેવાતા સુધારાઓ તત્કાલીન વ્યવસ્થાપક સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવ્યા હતા, અને સદર મંડળીઓની સામાન્ય સભા દ્વારા કરવામાં આવ્યા ન હતા, તેથી આવા સુધારાઓ કાયદેસર અને યોગ્ય કહી શકાય નહીં. તે સિવાય પણ, સદર સુધારેલા પેટા-કાયદાઓને સદર અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈ મુજબ જિલ્લા રજિસ્ટ્રાર દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા તેવું દર્શાવવા માટે રેકૉર્ડ પર કંઈ નથી. તેમણે એવી પણ રજૂઆત કરી હતી કે સદર સંઘ અને પ્રોસેસિંગ સોસાયટીએ સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩ અથવા કલમ ૧૪ હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યા પછી તેમના પેટા-કાયદાઓમાં સુધારો કર્યો ન હોવાથી, અને હાઈકોર્ટ અને સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા નક્કી કરાયેલ માર્ગદર્શિકાઓને ધ્યાનમાં રાખીને સુધારો ન કર્યો હોવાથી, ડેપ્યુટી કલેક્ટરે સદર નિયમોના નિયમ ૩એ(૯) હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને અને એસસીએ નં. ૫૬૪૬/૨૦૧૭ અને નં. ૫૬૪૭/૨૦૧૭ માં હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્દેશ મુજબ મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કરતા હુકમો પસાર કર્યા હતા.

૮. પક્ષકારોના વિદ્વાન એડવોકેટો દ્વારા ઉપસ્થિત કરવામાં આવેલી સામસામી દલીલોની વિચારણા કરતાં પહેલાં, સદર અધિનિયમ અને નિયમોની કેટલીક જોગવાઈઓનો સંદર્ભ લેવો લાભદાયી રહેશે. એ બાબત નિર્વિવાદ છે કે સંઘ અને

પ્રોસેસિંગ સોસાયટી બંને સદર અધિનિયમની કલમ ૭૪સી માં વિચાર્યા મુજબની નિર્દિષ્ટ મંડળીઓ છે, અને સદર મંડળીઓની સમિતિઓના સભ્યો અને સમિતિઓના હોદ્દેદારોની ચૂંટણી સદર અધિનિયમના પ્રકરણ ૧૧ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓને આધીન છે, અને સદર અધિનિયમના પ્રકરણ ૭ દ્વારા અને તે હેઠળ નિર્ધારિત પદ્ધતિ અનુસાર યોજવાની રહે છે.

૯. પ્રકરણ-૧૧ હેઠળ આવતી કલમ ૧૪૫વાય રાજ્ય સરકારને નિર્દિષ્ટ મંડળીઓની ચૂંટણીઓના વિવિધ તબક્કાઓ સંબંધિત બાબતોની જોગવાઈ કરવા અને તેનું નિયમન કરવા માટે અધિનિયમ સાથે સુસંગત નિયમો બનાવવાની સત્તા આપે છે અને તે મુજબ રાજ્ય સરકાર દ્વારા સદર નિયમો ઘડવામાં આવ્યા છે. સદર નિયમોનો નિયમ ૩એ ચૂંટણીના હેતુ માટે મતવિસ્તારોના સીમાંકન સંબંધિત છે, જે નીચે મુજબ વંચાય છે:-

“૩એ. ચૂંટણીના હેતુ માટે મતવિસ્તારોનું સીમાંકન.-

(૧) દરેક મંડળીમાં જ્યાં એક કરતાં વધુ મતવિસ્તારો હોય, ત્યાં મંત્રી અથવા જ્યાં મંત્રીનો કોઈ હોદ્દો ન હોય ત્યાં આવી દરેક મંડળીના મુખ્ય કારોબારી અધિકારી, જે વર્ષમાં સમિતિની ચૂંટણી યોજવાની નિયત હોય તે વર્ષમાં, મતવિસ્તારોની કામચલાઉ યાદી તૈયાર કરશે.

(૨) આવી યાદી દરેક મતવિસ્તારની સીમાઓનું વર્ણન કરશે. મંત્રી દ્વારા અથવા જ્યાં મંત્રીનો કોઈ હોદ્દો ન હોય ત્યાં મંડળીના મુખ્ય કારોબારી

અધિકારી દ્વારા સહી કરાયેલી નોટિસ સાથે કામચલાઉ ચાટીની એક નકલ મંડળીની દરેક કચેરી અથવા પેટા-કચેરીના નોટિસ બોર્ડ પર પ્રદર્શિત કરવામાં આવશે. નોટિસ સાથે આવી કામચલાઉ ચાટીની એક નકલ રજિસ્ટ્રાર અને કલેક્ટરને પણ મોકલવામાં આવશે.

(૩) નોટિસ સાથે આવી ચાટીની એક નકલ રજિસ્ટર્ડ પોસ્ટ દ્વારા મંડળીના દરેક સભ્યને પણ મોકલવામાં આવશે.

(૪) પેટા-નિયમો (૨) અને (૩) માં સંદર્ભિત નોટિસમાં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવશે કે કામચલાઉ ચાટીના સંબંધમાં કોઈપણ વાંધાઓ અથવા સૂચનો કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા મંડળીની કચેરીના નોટિસ બોર્ડ પર કામચલાઉ ચાટી પ્રદર્શિત કરવામાં આવે તે તારીખથી ૧૫ દિવસની મુદતની અંદર મંત્રીને અથવા જ્યાં મંત્રીનો કોઈ હોદ્દો ન હોય ત્યાં મંડળીના મુખ્ય કારોબારી અધિકારીને મોકલી શકાશે.

(૫) મંડળીનો કોઈપણ સભ્ય કામચલાઉ ચાટીમાં દર્શાવેલ નામ અથવા સરનામું અથવા અન્ય વિગતોના સંબંધમાં થયેલ કોઈપણ ભૂલ અથવા ક્ષતિ મંડળીના ધ્યાને લાવી શકે છે.

(૬) કોઈપણ વાંધો ઉઠાવનાર અથવા સૂચન કરનાર કોઈપણ વ્યક્તિ આવી કામચલાઉ ચાટી મંડળીની કચેરીના નોટિસ બોર્ડ પર પ્રદર્શિત

કરવામાં આવે તે તારીખથી ૧૫ દિવસની અંદર તેના કારણો સાથે લેખિતમાં આવો વાંધો અથવા સૂચન મોકલશે.

(૭) મંડળીએ પેટા-નિયમ (૫) હેઠળ કોઈપણ સભ્ય દ્વારા દર્શાવવામાં આવેલ કામચલાઉ ચાદીમાંના દરેક વાંધા, સૂચન અથવા કોઈપણ ભૂલ પર વિચારણા કર્યા પછી આખરી ચાદી તૈયાર કરવાની રહેશે. આખરી ચાદી મંડળીની કચેરી અથવા પેટા-કચેરીના નોટિસ બોર્ડ પર પ્રદર્શિત કરવામાં આવશે અને આવી આખરી ચાદીની એક નકલ રજિસ્ટ્રારને અને કલેક્ટરને પણ મોકલવામાં આવશે.

(૮) જ્યાં મંડળીનું કાર્યક્ષેત્ર એક કરતાં વધુ ગામોમાં હોય, ત્યાં મતવિસ્તારોની સંખ્યા કલમ ૭૪બી ની પેટા-કલમ (૧) હેઠળ અનામત રાખવામાં આવેલી બે બેઠકો સિવાયની કુલ બેઠકોની સંખ્યા જેટલી રહેશે.

(૯) આ નિયમોમાં અને મંડળીના પેટા-કાયદાઓમાં ગમે તે સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, જ્યાં કોઈપણ સમિતિના સભ્યોની ચૂંટણી મંડળીના હિસાબી વર્ષના અંત પહેલાં યોજાવાની નિયત થયેલ હોય, ત્યાં મતદાર ચાદીની પ્રસિદ્ધિ પહેલાં કલેક્ટર દ્વારા મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કરવામાં આવશે.”

૧૦. એ નોંધવું જરૂરી છે કે નિયમ ૩એ(૯) હેઠળ કલેક્ટરની સત્તાઓ અંગેનો મુદ્દો આ અદાલત સમક્ષ સમયાંતરે ઉપસ્થિત કરવામાં આવતો હતો અને બે ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા પરસ્પર વિરોધી મંતવ્યો વ્યક્ત કરવામાં આવ્યા હોવાથી, એસસીએ

નં. ૧૨૦૬૭/૨૦૧૨ અને અન્ય બાબતોમાં નરેન્દ્રભાઈ મહીજીભાઈ પટેલ અને અન્ય વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય ના કેસમાં નીચે મુજબના મુદ્દાઓ કુલ બેન્ચને સંદર્ભિત કરવામાં આવ્યા હતા.

(૧) શું તારીખ ૧૦.૮.૧૯૮૭ ના સુધારા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ નિયમોનો નિયમ ૩-એ એવી મંડળીઓને લાગુ પાડી શકાય કે જેમના પેટા-કાયદાઓ એક જ મતવિસ્તારની જોગવાઈ કરે છે?

(૨) શું નિયમોનું માળખું એક જ મતવિસ્તાર ધરાવતી નિર્દિષ્ટ મંડળીઓને એક મતવિસ્તાર માટે એક કરતાં વધુ બેઠકો રાખવાની મંજૂરી આપે છે; અને શું આવી મંડળીના સભ્યોને કાયદેસર રીતે એક કરતાં વધુ બેઠકો માટે મતદાન કરવાની મંજૂરી આપી શકાય?

(૩) સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪ અનુસાર કોઈ કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવી ન હોય તેવા સંજોગોમાં શું કલેક્ટર પાસે મતવિસ્તારોના સીમાંકન માટેનો હુકમ કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે?

(૪) શું નિયમોના નિયમ ૩-એ હેઠળ મતવિસ્તારોનું સીમાંકન માત્ર પ્રદેશવાર જ થઈ શકે અને/અથવા શું મતવિસ્તારોનું સીમાંકન સભ્ય મંડળીઓના ઉદ્દેશો અને પ્રવૃત્તિઓ અથવા વ્યક્તિગત સભ્યોના વર્ગો પર આધારિત હોઈ શકે?

૧૧. તારીખ ૪.૭.૨૦૧૩ ના સંયુક્ત ચુકાદામાં કુલ બેન્ચ દ્વારા સદર મુદ્દાઓનો જવાબ નીચે મુજબ આપવામાં આવ્યો હતો.

(૧) ૧૯૮૨ ના નિયમોનો નિયમ ૩-એ એવી મંડળીઓને લાગુ પાડી શકાય કે જેમના પેટા-કાયદાઓ એક જ મતવિસ્તારની જોગવાઈ કરે છે કારણ કે નિયમ ૩-એ અનિવાર્યપણે મતવિસ્તારોના સીમાંકન અને મતદાર યાદી તૈયાર કરવા માટે છે. પરંતુ અમે સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે પેટા-નિયમ (૧) થી પેટા-નિયમ (૭) તમામ નિર્દિષ્ટ મંડળીઓના કિસ્સામાં લાગુ પડશે, પછી ભલે પેટા-કાયદાઓ એક જ મતવિસ્તારની જોગવાઈ કરતા હોય કે એક કરતાં વધુ મતવિસ્તારની જોગવાઈ કરતા હોય. પેટા-નિયમ (૮) એક જ મતવિસ્તાર માટેના પેટા-કાયદાઓ ધરાવતી તમામ નિર્દિષ્ટ મંડળીઓને માત્ર ત્યારે જ લાગુ પડશે જો તેનું કાર્યક્ષેત્ર એક કરતાં વધુ ગામોમાં હોય. પેટા-નિયમ (૯) એવી તમામ નિર્દિષ્ટ મંડળીઓને લાગુ પડશે જ્યાં કલેક્ટર દ્વારા મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કરવું જરૂરી હોય.

(૨) ૧૯૮૨ ના નિયમોનું માળખું નિર્દિષ્ટ મંડળીઓને એક જ મતવિસ્તાર રાખવાની મંજૂરી આપે છે, શરત એ કે કાર્યક્ષેત્ર એક ગામ પૂરતું મર્યાદિત હોય અને તે સંજોગોમાં, એક મતવિસ્તાર માટે પેટા-કાયદાઓ હેઠળ એક કરતાં વધુ બેઠકોની જોગવાઈ કરી શકાય છે. આવી મંડળીઓના સભ્યોને કાયદેસર રીતે એક કરતાં વધુ બેઠકો માટે મતદાન કરવાની મંજૂરી આપી શકાય છે.

(૩) સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪ અનુસાર કોઈ કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવી ન હોય તો પણ કલેક્ટર પાસે મતવિસ્તારના સીમાંકન માટેનો હુકમ પસાર કરવાની સત્તા છે.

(૪) નિયમોના નિયમ ૩-એ હેઠળ મતવિસ્તારનું સીમાંકન પ્રદેશવાર પણ થઈ શકે છે. મતવિસ્તારોનું સીમાંકન વ્યક્તિગત સભ્યોના વર્ગો માટે મંડળીઓના ઉદ્દેશો અને પ્રવૃત્તિઓ પર આધારિત હોઈ શકે છે કારણ કે દરેક મતદારમંડળે ચોક્કસ વિસ્તારના અથવા જે તે કિસ્સામાં ચોક્કસ વર્ગના સંબંધિત સભ્યોનું પ્રતિનિધિત્વ કરવાનું હોય છે.

૧૨. કુલ બેન્ચના સદર નિર્ણયને રાજકોટ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોઓપરેટિવ બેંક લિ. (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ પડકારવામાં આવ્યો હતો. સુપ્રીમ કોર્ટે હાઈકોર્ટના અન્ય ચુકાદાઓ અને સદર અધિનિયમ તેમજ નિયમોમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:-

“૧૭. અમારા દ્વારા નિયમોના નિયમ ૩-એ (૮) ની ઝીણવટભરી તપાસ કરતાં એ સ્પષ્ટ થાય છે કે સદર જોગવાઈનો હેતુ ભૌગોલિક એટલે કે પ્રદેશવાર અથવા ઝોનવાર વિભાજન અથવા ભાગલા પાડવાનો છે. નિયમ ૩-એ નું એક મુખ્ય લક્ષણ મતવિસ્તારોનું સીમાંકન છે જેમાં તમામ નિર્દિષ્ટ સહકારી મંડળીઓનો સમાવેશ થાય છે. એકવાર કોઈપણ મંડળીનું કાર્યક્ષેત્ર એક કરતાં વધુ ગામોમાં ફેલાયેલું હોય, એટલે પેટા-નિયમ (૮) અમલમાં આવશે અને સદર અધિનિયમની કલમ ૭૪બી હેઠળ

પૂરી પાડવામાં આવેલી શ્રેણીઓ માટે અનામત રાખવામાં આવેલી બે બેઠકો સિવાય, મતવિસ્તારોની સંખ્યાની જરૂરિયાત કુલ બેઠકોની સંખ્યા જેટલી રહેશે.

૧૮. વધુમાં, નિયમ ૩-એ ના પેટા-નિયમ (૯) ની ભાષા સ્પષ્ટ કરે છે કે નિયમ બનાવનાર સત્તાધિકારીએ મતદાર યાદીની પ્રસિદ્ધિ પહેલાં મતવિસ્તાર/મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કરવાની સત્તા કલેક્ટરને બક્ષી છે. મતવિસ્તાર/મતવિસ્તારોનું સીમાંકન મતદાર યાદી તૈયાર કરતાં પહેલાં અને/અથવા કોઈપણ સંજોગોમાં મતદાર યાદી તૈયાર કરવાની સાથે સાથે થવું જોઈએ પરંતુ મતદાર યાદી મતવિસ્તારોના સીમાંકન અનુસાર હોવી જોઈએ. જ્યારે મતદાર યાદીની પ્રસિદ્ધિ પહેલાં કલેક્ટર દ્વારા મતવિસ્તારનું સીમાંકન કરવું જરૂરી હોય ત્યારે પણ આ જ પરિસ્થિતિ રહે છે.

૧૯. આમ, જ્યારે પેટા-નિયમ (૮) ને નિયમ ૩-એ ના પેટા-નિયમ (૯) સાથે વાંચવામાં આવે, ત્યારે જ્યાં મંડળીનું કાર્યક્ષેત્ર એક ગામ કરતાં વધુ હોય, ભલે પેટા-કાયદાઓ એક જ મતવિસ્તારની જોગવાઈ કરતા હોય, પેટા-કાયદાઓ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી બેઠકો મતવિસ્તાર/મતવિસ્તારોની સંખ્યા જેટલી હોવી જોઈએ અને તેથી, દરેક બેઠક માટે એક અલગ મતવિસ્તારનું સીમાંકન કરવું જરૂરી બનશે અને જો મંડળી દ્વારા પોતાની મેળે આવું સીમાંકન કરવામાં ન આવે, તો કલેક્ટરે નિયમ ૩-એ ના પેટા-નિયમ (૮) ના આદેશ અનુસાર મતવિસ્તારના

સીમાંકન માટે નિયમોના નિયમ ૩-એ ના પેટા-નિયમ (૯) હેઠળની તેમની સત્તાનો ઉપયોગ કરવો જરૂરી બનશે અને ત્યારપછી, મતદાર યાદીની પ્રસિદ્ધિની પ્રક્રિયાને અમલમાં મૂકવાની રહેશે.

૨૦. પેટા-નિયમ (૯) હેઠળ મતવિસ્તારના સીમાંકન માટે કલેક્ટરને આપવામાં આવેલી સત્તા સ્વતંત્ર અને અલગ છે અને તે માત્ર તે સંજોગોમાં જ લાગુ પડે છે જ્યારે નિર્દિષ્ટ મંડળીની કોઈપણ વ્યવસ્થાપક સમિતિના સભ્યોની ચૂંટણી યોજવાની નિયત થયેલ હોય. વધુમાં, નિયમ ૩-એ ના પેટા-નિયમ (૯) માં નિર્દિષ્ટ કર્યા મુજબ, આવી મંડળીના પેટા-કાયદાઓમાં ગમે તે સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, કલેક્ટર દ્વારા આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવાનો રહે છે. કલેક્ટરે મતદાર યાદીની પ્રસિદ્ધિ પહેલાં મતવિસ્તારોના સીમાંકન માટેની સત્તાનો ઉપયોગ કરવાનો રહે છે. વધુમાં, હાઈકોર્ટે વાદગ્રસ્ત ચુકાદામાં યોગ્ય રીતે જણાવ્યું છે તેમ, જ્યારે કોઈ ચોક્કસ આકસ્મિક પરિસ્થિતિમાં કોઈ અલગ સત્તાધિકારીને વિશિષ્ટ સત્તા આપવામાં આવે છે, ત્યારે આવી સત્તાને પેટા-કાયદાઓમાં સુધારા માટેની સામાન્ય સત્તાના ઉમેરા તરીકે વાંચવી જોઈએ. આમ, કોઈપણ મંડળીના પેટા-કાયદાઓ સદર અધિનિયમ અને નિયમોની જોગવાઈઓને અનુરૂપ હોવા જોઈએ.

૨૧. કોઈપણ નિર્દિષ્ટ મંડળી માટે નિયમોની જોગવાઈઓ અને ખાસ કરીને નિયમ ૩-એ (૮) અને (૯) ને અનુરૂપ તેના નોંધાયેલા પેટા-

કાયદાઓમાં સુધારો લાવવો ફરજિયાત છે. પરંતુ જો મંડળી/મંડળીઓએ તેમના પેટા-કાયદાઓમાં સુધારો ન કર્યો હોય, તો યોગ્ય રીતે સુધારો કરાવીને તેને સદર નિયમોને અનુરૂપ બનાવવા જોઈએ; તેનાથી નિયમની અસર રદબાતલ અથવા બિન-અમલી બનશે નહીં. આ હેતુ માટે પેટા-નિયમ (૯) કલેક્ટરને મંડળીના મતવિસ્તાર/મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કરવાની સત્તા આપે છે. આમ, એકવાર પેટા-નિયમ (૮) મુજબ કોઈપણ મંડળીનું કાર્યક્ષેત્ર એક ગામ કરતાં વધુ વિસ્તરે, ત્યારે વ્યવસ્થાપક સમિતિના સભ્યોના ભાગરૂપે મંડળીના કારોબારમાં ભાગ લેવા માટે પોતાના સાચા પ્રતિનિધિઓને ચૂંટવા તેના સભ્યોને યોગ્ય પ્રતિનિધિત્વ આપવા માટે મંડળીના સભ્યોને અસરકારક પ્રતિનિધિત્વ આપવામાં આવે તે જોવા ખાતર કલેક્ટરે પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને મતવિસ્તારોની સંખ્યાનું વિભાજન કરવું જરૂરી છે, જેથી તેને કુલ બેઠકોની સંખ્યા જેટલી બનાવી શકાય, કારણ કે વ્યવસ્થાપક સમિતિમાં અસરકારક પ્રતિનિધિત્વ માટે લોકશાહી પ્રક્રિયામાં મંડળીનું પ્રતિનિધિત્વ તેના ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ દ્વારા થવું જોઈએ જે દેશમાં સહકારી ચળવળના પ્રશંસનીય ઉદ્દેશ્યને પ્રાપ્ત કરવા માટે લોકશાહી સંસ્થાઓ માટે એક અનિવાર્ય પરિમાણ છે, જે બંધારણીય સુધારા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા બંધારણના પ્રકરણ ૧૧એ માં સમાવિષ્ટ બંધારણીય ફિલસૂફી છે.

૨૨. આમ, સહકારી મંડળી અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ કોઈપણ નિર્દિષ્ટ મંડળીના પેટા-કાયદાઓને નિયમોના વૈધાનિક નિયમ ૩-એ (૮)

અને (૯) પર અગ્રતા મેળવવાની મંજૂરી આપી શકાય નહીં. જે ક્ષણે કોઈપણ નિર્દિષ્ટ મંડળીનું કાર્યક્ષેત્ર એક ગામ કરતાં વધી જાય, તે ક્ષણે પેટા-નિયમ (૮) અમલમાં આવી જશે, ભલે આવી મંડળીના સભ્યો સજાતીય જૂથ રહે કે વિજાતીય જૂથ રહે.

૨૩. વધુમાં, આપણા બંધારણના આમુખમાં જણાવ્યા અનુસાર, તેના તમામ સભ્યોને પ્રતિનિધિત્વ આપીને વ્યવસ્થાપક સમિતિ અથવા બોર્ડ બંનેની ચૂંટણી લોકશાહી ઢબે ચોજવી જોઈએ, જેને **કેશવાનંદ ભારતી શ્રીપદગલવારુ વિરુદ્ધ કેરળ રાજ્ય** અને **કુલદીપ નાયર વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા** ના કેસોમાં આ અદાલતની બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા બંધારણનું મૂળભૂત લક્ષણ ઠરાવવામાં આવ્યું છે. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૩(૨) હેઠળ, નિયમોને પણ કાયદા તરીકે ગણવામાં આવે છે. જોકે, રાજ્ય વિધાનમંડળો અને સંબંધિત સરકાર દ્વારા ઘડવામાં આવેલા નિયમો અને કાયદાઓ બંધારણના સિદ્ધાંતોની સમાંતર ચાલી શકે નહીં અને સહકારી મંડળી અધિનિયમના વૈધાનિક ઉદ્દેશ્યોની અવગણના કરી શકાય નહીં કારણ કે તે ૯૭મા બંધારણીય સુધારા મુજબ દાખલ કરાયેલા ભારતના બંધારણ (સત્તાણુમો સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૧ ની કલમ ૨૪૩ઝેડકે ના હેતુને નિષ્ફળ બનાવશે, જે વ્યવસ્થાપક સમિતિ અથવા બોર્ડના સભ્યોની ચૂંટણીની જોગવાઈ કરે છે. જો નિયમો એવી જોગવાઈ કરતા હોય કે નિર્દિષ્ટ સહકારી મંડળીમાંથી બોર્ડ અથવા વ્યવસ્થાપક સમિતિમાં ૭ કરતાં વધુ પ્રતિનિધિઓ ચૂંટાઈ શકે નહીં, તો તેનું પાલન

કરવાની અને નિર્દિષ્ટ સંખ્યા કરતાં વધુ ન વધવાની મંડળીઓની ફરજ છે. આમ, સહકારી મંડળીના પેટા-કાયદાઓ, બંધારણીય ઉદ્દેશ્ય પ્રાપ્ત કરવા માટે, મંડળીઓના કાયદાઓ અને વૈધાનિક જોગવાઈઓની સમકક્ષ લાવવા જોઈએ ૭ (૧૯૭૩) ૪ એસસીસી ૨૨૫ ૮ (૨૦૦૬) ૭ એસસીસી ૧ અધિનિયમ. તેઓ રાજ્ય અથવા કેન્દ્રના કાયદાઓની જોગવાઈઓને બિનઅસરકારક બનાવી શકે નહીં.”

૧૩. ઉપરોક્ત પ્રસ્થાપિત કાયદાકીય સ્થિતિને ધ્યાને લેતાં, એમાં ભાગ્યે જ કોઈ શંકા રહે છે કે જ્યારે મંડળીનું કાર્યક્ષેત્ર એક કરતાં વધુ ગામોમાં હોય, ત્યારે નિયમ ૩એ ના પેટા-નિયમ (૮) ને ધ્યાને લેતાં મતવિસ્તારોની સંખ્યા કુલ બેઠકોની સંખ્યા જેટલી હોવી જોઈએ. હવે, નિયમોના નિયમ ૨(બી) માં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ “મતવિસ્તાર” શબ્દનો અર્થ નિર્દિષ્ટ મંડળીના પેટા-કાયદાઓમાં નિર્દિષ્ટ કરેલ ચૂંટણી વિભાગ, જો કોઈ હોય તો, થાય છે. સદર અધિનિયમની કલમ ૨(૨) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ “પેટા-કાયદાઓ” એટલે આ અધિનિયમ હેઠળ નોંધાયેલા અને તે સમયે અમલમાં હોય તેવા પેટા-કાયદાઓ અને તેમાં આવા પેટા-કાયદાઓના નોંધાયેલા સુધારાઓનો સમાવેશ થાય છે. સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩ મંડળીઓના પેટા-કાયદાઓમાં સુધારા સંબંધિત છે, અને કલમ ૧૪ મંડળીઓને પેટા-કાયદાઓમાં સુધારો કરવાનો નિર્દેશ આપવાની રજિસ્ટ્રારની સત્તા સંબંધિત છે.

૧૪. ઉપરોક્ત જોગવાઈઓને ધ્યાને લેતાં, એ તદ્દન સ્પષ્ટ છે કે નિર્દિષ્ટ મંડળી માટે નિયમોની જોગવાઈઓ, ખાસ કરીને નિયમ ૩એ(૮) ને અનુરૂપ તેના નોંધાયેલા પેટા-કાયદાઓમાં સુધારો લાવવો ફરજિયાત છે અને પેટા-કાયદાઓમાં આવો સુધારો સદર અધિનિયમની જે તે કિસ્સામાં કલમ ૧૩ અને ૧૪ હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલી પદ્ધતિ અનુસાર કરવાનો રહે છે. જો પેટા-કાયદાઓ નિયમ ૩એ ના પેટા-નિયમ (૮) ને અનુરૂપ બનાવવામાં ન આવ્યા હોય અથવા સુધારવામાં ન આવ્યા હોય, તો તેનો પેટા-નિયમ (૯) અમલમાં આવશે અને કલેક્ટર મંડળીના મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કરવાની સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકશે. આમ મંડળીના પેટા-કાયદાઓમાં ગમે તે સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, કલેક્ટર દ્વારા નિયમ ૩એ ના પેટા-નિયમ (૯) હેઠળ આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. એકવાર કોઈપણ નિર્દિષ્ટ મંડળીનું કાર્યક્ષેત્ર એક ગામ કરતાં વધી જાય, ત્યારે મંડળીના કારોબારમાં ભાગ લેવા માટે પોતાના પ્રતિનિધિઓને ચૂંટવા મંડળીના સભ્યોને અસરકારક પ્રતિનિધિત્વ આપવામાં આવે તે જોવા માટે કલેક્ટરે મતવિસ્તારોની સંખ્યાનું વિભાજન કરવું જરૂરી છે, જેથી તેને કુલ બેઠકોની સંખ્યા જેટલી બનાવી શકાય.

૧૫. વિદ્વાન એડવોકેટ શ્રી રાવ દ્વારા એવી રજૂઆત કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે કે બંને નિર્દિષ્ટ મંડળીઓએ નિયમો મુજબ તેમના પેટા-કાયદાઓમાં સુધારો કરીને મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કર્યું હતું, તેમ છતાં વિદ્વાન એડિશનલ એડવોકેટ જનરલ શ્રી જાની દ્વારા સદર સ્થિતિ અંગે ગંભીર વિવાદ ઉપસ્થિત

કરવામાં આવ્યો છે. હવે, જ્યાં સુધી સંઘનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી એવું જણાય છે કે સંઘની વ્યવસ્થાપક સમિતિએ તારીખ ૨૫.૫.૨૦૧૬ ના રોજ યોજાયેલી તેની બેઠકમાં ૧૨ મતવિસ્તારોની રચના કરી હતી (પરિશિષ્ટ-ઈ), જોકે, સંઘના પેટા-કાયદાઓમાં તે મુજબ સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો તેવું દર્શાવવા માટે કંઈ નથી. અગાઉ જણાવ્યા મુજબ, “મતવિસ્તાર” એટલે મંડળીના પેટા-કાયદાઓમાં નિર્દિષ્ટ કર્યા મુજબનો ચૂંટણી વિભાગ. શ્રી રાવ દ્વારા જેના પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે સંઘના પેટા-કાયદાઓનો પેટા-કાયદો ૨૯(૧) નિર્દિષ્ટ કરે છે કે કૃષિ સહકારી મંડળીઓના ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓની સંખ્યા બાર રહેશે. પેટા-કાયદો ૨૯(૪) જોગવાઈ કરે છે કે વ્યવસ્થાપક સમિતિની ચૂંટણી સદર અધિનિયમની કલમ ૭૪સી મુજબ દર પાંચ વર્ષે યોજવામાં આવશે. જોકે, શ્રી રાવ નિયમ ૩એ(૮) મુજબ કરવામાં આવેલા ચૂંટણી વિભાગો એટલે કે મતવિસ્તારોને નિર્દિષ્ટ કરતો પેટા-કાયદાઓમાં કોઈ સુધારો કરવામાં આવ્યો હોવાનું દર્શાવવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે.

૧૬. સંઘની વ્યવસ્થાપક સમિતિએ તારીખ ૨૫.૫.૨૦૧૬ ના રોજ યોજાયેલી બેઠકમાં તેના મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કર્યું હતું તેવું સ્વીકારવામાં આવે તો પણ, આવો નિર્ણય ન તો કાયદેસર હતો કે ન તો માન્ય હતો. મતવિસ્તારો પેટા-કાયદાઓમાં નિર્દિષ્ટ કરવાના હોય છે અને પેટા-કાયદાઓમાં આવો કોઈ સુધારો કરવામાં આવ્યો હોય, તો તેને સદર અધિનિયમ અને નિયમોમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ મુજબ નોંધણી કરાવવી પડે છે. વધુમાં, એ નોંધવું પ્રસ્તુત છે કે સદર

પેટા-કાયદાઓનો પેટા-કાયદો પર જોગવાઈ કરે છે કે પેટા-કાયદાઓમાં કોઈપણ ફેરફાર અથવા સુધારો સામાન્ય સભાની બેઠક અથવા વિશેષ બેઠકમાં કરવાનો રહે છે. એ કહેવાની જરૂર નથી કે વ્યવસ્થાપક સમિતિ દ્વારા યોજાયેલી બેઠકમાં સૂચવવામાં આવેલો પેટા-કાયદાઓમાંનો કથિત સુધારો એ પેટા-કાયદાઓમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ મુજબ અથવા સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩ મુજબ કરવામાં આવેલો સુધારો કહી શકાય નહીં.

૧૭. તેવી જ રીતે, શ્રી રાવ એ દર્શાવવામાં પણ નિષ્ફળ રહ્યા છે કે પ્રોસેસિંગ સોસાયટીએ સદર નિયમોની જોગવાઈઓને અનુરૂપ બનાવવા માટે મતવિસ્તારોના સીમાંકનની ક્વાયત હાથ ધરી હતી, અથવા પેટા-કાયદાઓમાં આવા મતવિસ્તારોનો સમાવેશ કરીને પેટા-કાયદાઓમાં સુધારો કર્યો હતો અને આવો સુધારો સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩ હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયા મુજબ કરવામાં આવ્યો હતો. તેનાથી વિપરીત, પરિશિષ્ટ-બી ના દસ્તાવેજો પરથી એવું જણાય છે કે મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કરવાનો ઠરાવ તારીખ ૨૬.૫.૨૦૧૬ ના રોજ યોજાયેલી મંડળીની વ્યવસ્થાપક સમિતિની બેઠકમાં પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. સદર નિર્ણય મંડળીની સામાન્ય સભા દ્વારા લેવામાં આવ્યો ન હતો તે હકીકત ઉપરાંત, મતવિસ્તારો તરીકે ઓળખાતા સદર ચૂંટણી વિભાગો મંડળીના પેટા-કાયદાઓમાં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવ્યા હોય તેવું જણાતું નથી જેથી તે સદર નિયમોના નિયમ ૨(બી) માં વિચાર્યા મુજબ મતવિસ્તારોના અર્થમાં આવી શકે, તે મતલબનો પેટા-કાયદાઓમાં સુધારો સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩ હેઠળ

નોંધાયો હોવાની વાત તો દૂર રહી. એ કહેવાની જરૂર નથી કે સદર અધિનિયમ હેઠળ નોંધાયેલા પેટા-કાયદાઓ અથવા સદર અધિનિયમ હેઠળ નોંધાયેલા પેટા-કાયદાઓમાંના સુધારાને જ સદર અધિનિયમની કલમ ૨(૨) મુજબ પેટા-કાયદાઓ કહી શકાય.

૧૮. રજિસ્ટ્રાર, પ્રાંત અધિકારી અને ડેપ્યુટી કલેક્ટર દ્વારા વારંવાર પ્રશ્નો ઉપસ્થિત કરવામાં આવ્યા હોવા છતાં, બંને મંડળીઓએ નિયમ ૩એ(૮) મુજબ ચૂંટણી વિભાગો એટલે કે મતવિસ્તારો બનાવ્યા ન હતા, અને તેથી, ડેપ્યુટી કલેક્ટર નિયમ ૩એ ના પેટા-નિયમ (૯) હેઠળની તેમની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવામાં અને વાદગ્રસ્ત હુકમો મુજબ મતવિસ્તારોનું સીમાંકન કરવામાં સંપૂર્ણપણે વાજબી હતા. રાજકોટ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોઓપરેટિવ બેંક લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે ઠરાવ્યા મુજબ, કલેક્ટર/ડેપ્યુટી કલેક્ટરની સદર સત્તાઓ સ્વતંત્ર અને અલગ છે, જેનો ઉપયોગ મંડળીના પેટા-કાયદાઓમાં ગમે તે સમાવિષ્ટ હોવા છતાં કરવાનો રહે છે. મંડળીના પેટા-કાયદાઓ સદર અધિનિયમ અને નિયમોની જોગવાઈઓને અનુરૂપ હોવા જોઈએ. નિર્દિષ્ટ મંડળી માટે સદર નિયમો અને ખાસ કરીને નિયમ ૩એ(૮) અને (૯) ને અનુરૂપ તેના નોંધાયેલા પેટા-કાયદાઓમાં સુધારો લાવવો ફરજિયાત છે.

૧૯. શ્રી રાવની એવી રજૂઆત કે ડેપ્યુટી કલેક્ટર દ્વારા કરવામાં આવેલું સીમાંકન સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનો અનુસાર ન હતું, કારણ કે ડેપ્યુટી કલેક્ટર દ્વારા કોઈ ભૌગોલિક એકરૂપતા અને પ્રમાણસર પ્રતિનિધિત્વ ધ્યાનમાં

લેવામાં આવ્યું ન હતું, તે સ્વીકારી શકાય નહીં. એ વાત નિર્વિવાદ છે કે સહકારી મંડળીની વ્યવસ્થાપક સમિતિની ચૂંટણી તેના તમામ સભ્યોને યોગ્ય પ્રતિનિધિત્વ આપીને લોકશાહી ઢબે યોજવી જોઈએ અને સદર અધિનિયમના વૈધાનિક ઉદ્દેશ્યોની અવગણના કરી શકાય નહીં. જોકે, એ નોંધવું પણ પ્રસ્તુત છે કે મતદાનનો અધિકાર મૂલ્યવાન અધિકાર હોવા છતાં, સીમાંકનની પ્રક્રિયા દ્વારા પોતાના મતદાનના અધિકારના સમાન મૂલ્યની માંગણી કરવી એ વાજબી અધિકાર કહી શકાય નહીં. રેકૉર્ડ પર નિર્દિષ્ટ મંડળીઓના ભૌગોલિક નકશાઓ અને અન્ય સામગ્રીની ગેરહાજરીમાં, શ્રી રાવની એવી રજૂઆત સ્વીકારવી મુશ્કેલ છે કે ડેપ્યુટી કલેક્ટર દ્વારા કરવામાં આવેલું મતવિસ્તારોનું સીમાંકન ભૌગોલિક એકરૂપતા મુજબનું નથી. તે સિવાય પણ, પ્રસ્થાપિત કાયદાકીય સ્થિતિ મુજબ, મતવિસ્તારોનું સીમાંકન એ ધારાસભા અને કારોબારીનું પરસ્પર સંકળાયેલું કાર્ય છે, અને ન્યાયતંત્રનું નથી. એટલું કહેવું પૂરતું છે કે મંડળીઓની વ્યવસ્થાપક સમિતિની ચૂંટણીઓ લોકશાહી ઢબે અને શક્ય હોય ત્યાં સુધી તેના તમામ સભ્યોને યોગ્ય પ્રતિનિધિત્વ આપીને યોજવાની હોય છે.

૨૦. બાબતના તે પાસાને ધ્યાનમાં લેતાં, અદાલતને આ પિટિશનોમાં કોઈ ગુણદોષ જણાતા નથી. તેથી, બંને પિટિશનો ફગાવી દેવામાં આવે છે.

(બેલા એમ. ત્રિવેદી, ન્યાયમૂર્તિ)

સહી/-

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.